МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра археології, етнології та всесвітньої історії

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
_____ (Майя НІКОЛАЄВА)
«01» вересня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

АРХЕОЛОГІЯ ЄВРОПИ

Рівень вищої освіти: Перший (бакалаврський)

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Спеціальність: 032 Історія та археологія

Освітньо-професійна програма: Історія та археологія

ОНУ
2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Археологія Європи». Одеса: ОНУ, 2023. 20 с.

Розробники: Лобанова Марія Андріївна, докторка філософії, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії; Демченко Ольга Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри археології, етнології та всесвітньої історії

Протокол № 1 від "28" серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ (Олена СМИНТИНА)
(підпис)

Погоджено із гарантом ОПП «Історія та археологія»

_____ (Наталія ПЕТРОВА)
(підпис)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету історії та філософії

Протокол № 1 від "31" серпня 2023 р.

Голова НМК _____ (Галина ЛЕВЧЕНКО)
(підпис)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від "____"_____20___ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від "____"_____20___ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис)

1. Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>денна форма навчання</td><td>заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td rowspan="15">Загальна кількість:
кредитів – 4

годин – 120

змістових модулів – 4

ІНДЗ – наукові проекти, презентації, реферати</td><td rowspan="15">Галузь знань
<u>03 Гуманітарні науки</u>
(шифр і назва)

Спеціальність
<u>032 Історія та археологія</u>
(код і назва)

Спеціалізація (ї):
_____
(назва)

Рівень вищої освіти:
<u>Перший (бакалаврський)</u></td><td colspan="2">Нормативна</td></tr>
<tr><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>1-й</td><td>1-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>2-й</td><td>2-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td>28 год.</td><td>8 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>20 год.</td><td>4 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td>— год.</td><td>— год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>72 год.</td><td>108 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">у т.ч. ІНДЗ*: 40 год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Форма підсумкового контролю:
залік</td></tr>
</table>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: вивчення основних характеристик етнокультурного розвитку населення європейського регіону в хронологічному діапазоні від кам'яної доби до раннього середньовіччя. Дисципліна також поєднує в собі теоретичні та практичні аспекти з метою надати студентам поглиблені знання про основні теорії, методи, новітні досягнення та наукові відкриття в дослідженні європейської первісної, доісторичної, класичної та середньовічної археології.

Завдання: ознайомити студентів з особливостями становлення археологічної науки в Європі, з сучасною ситуацією в області організації археологічної роботи, методиками польової і камеральної обробки археологічних матеріалів; надати характеристику культурно-хронологічним етапам, окремим археологічним культурам і спільнотам; ознайомити студентів з основними трендами культурного розвитку на території континенту, із загальним і особливим в етно- і культурогенезі; оволодіння основним комплексом знань про археологічні культури до- та протоісторичних, поширених на території Західної, Східної Центральної і Північної Європи, з їх територіальними, етнокультурними і хронологічними особливостями.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **програмних компетентностей**:

а) загальних (ЗК): Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) (ЗК11).

б) здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних (СК6), здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність (СК 11),

здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами (СК 12), Здатність до опрацювання предметних даних у регіональному контексті (СК 14.)

Програмні результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами (ПРН5), розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах (ПРН7), мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України (ПРН9), розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей (ПРН13).

знати:

- особливості природи археологічних джерел та початкові знання з географії Європи;
- археологічну періодизацію та причини її варіативності в залежності від географічно-кліматичних, ресурсних та соціокультурних факторів;
- палеогеографічну періодизацією розвитку клімату Європи в антропогені,
- сутність поняття археологічна культура та основні риси археологічних культур Європи (вказувати їх хронологічні межі, ареали поширення, матеріальну культуру).

вміти:

- порівнювати, аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати історичні факти та діяльність осіб;
- оцінювати події та діяльність людей в історичному процесі з позиції загальнолюдських цінностей; співставляти історичні події, процеси з періодами (епохами) археологічної періодизації;
- розрізняти тенденційно подану інформацію;
- орієнтуватись у науковій періодизації передісторії та ранньої історії Європи;
- вміти самостійно добувати інформацію за темою, працювати з першоджерелами, літературою;
- аргументовано на основі археологічних фактів відстоювати власні погляди на ту чи іншу проблему;
- самостійно складати конспект, тези, готувати реферат, доповідь на конференцію, семінарське заняття;
- вміти дискутувати, писати наукові студентські роботи.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Вступ до курсу

Тема 1. Вступ до археології Європи

Європа як історична цілісність з макроісторичної точки зору. Географічні особливості. Геоморфологія (визначення найважливіших термінів). Історичні регіони Європи. Джерела з археології Європи: класифікації та типології. Хронологія та періодизація. Варіативність хронології в залежності від наукових традицій. Місце археології Європи у загальносвітовій археології.

Тема 2. Історія археології Європи: наукові школи та напрямки

Первинне накопичення знань з археології. Антикварний період. Зародження систематичної археології. Доба Просвітництва та перші спроби систематизувати розвиток людства. Вінкельман. Відкриття давнини Землі та людства. Еволюціонізм. Диффузіонізм. Культурно-історичний підхід. Процесуальна археологія. Пост-процесуальна археологія. Сучасні тенденції археологічної науки. Археологічні музеї Європи.

Тема 3. Методичний репертуар археології Європи

Методи польової археології. Копати чи не копати? Недеструктивна археологія. Неінвазивні методи польових досліджень. Стандарти камеральної обробки джерел. Типологічний метод. Метод серіації. Кореляційний метод. Методи природничих наук. Математика та археологія Європи. Експериментальні методи в археології.

Змістовий модуль 2. Передісторія (кам'яний вік)

Тема 4. Поява перших людей в Європі. Ранній та середній палеоліт

Клімат у Європі під час раннього та середнього палеоліту. Коротка та довга хронологія першого заселення Європи. Найдавніші пам'ятки в Європі. Олдувай, ашель, клактон. Неандертальці – перші справжні європейці. Мустьє та мікок. Хронологія та періодизація середнього палеоліту.

Тема 5. Пізній палеоліт та мезоліт

Клімат у Європі під час пізнього палеоліту та мезоліту. Розселення Homo sapiens sapiens в Європі. Зникнення останніх неандертальців. Французька стратиграфічна шкала пізнього палеоліту. Оріньяк, гравет, шательперон, мадлен, солютре, азіль, тарденуаз. Регіональне розмаїття палеолітичних суспільств Європи. Криза мисливського господарства та мезоліт. Палеолітичне та мезолітичне ,мистецтво.

Тема 6. Неолітизація та перші землероби-скотарі Європи

Винайдення землеробства та скотарства. Неолітичний спосіб життя. Поширення нового способу життя в Європі. Неолітизація. Перші землероби-скотарі Європи. Шляхи та темпи неолітизації. Моделі неолітизації. Найдавніша кераміка та проблеми її походження. Культурне розмаїття неоліту Європи: культури Кріш, лінійно-стрічкової кераміки, Маглемозе. «Старий світ» за М. Гімбутас. Варненський могильник.

Змістовий модуль 3. Протоісторія (енеоліт, доба бронзи, початок раннього залізного віку)

Тема 7. Енеолітична доба у Європі.

Економічні підвалини неоліту та енеоліту. Металургія міді. Системи обміну та структури влади за археологічними джерелами. Культурне розмаїття Європи доби неоліту-енеоліту. Культури Балкан та їхній вплив Північне Причорномор'я. Культурний комплекс Прекукутень-Кукутень-Трипілля. Народження перших цивілізацій на Близькому Сході та відлуння цього процесу в Європі. Культурний комплекс Гумельниця. Лендельська культура. Культура Моравської Мальованої Кераміки. Криза кінця енеоліту. Кліматична теорія кризи. Теорія завоювання. Останні суспільства «Старого світу».

Тема 8. Початковий та середній період бронзової доби на теренах Європи.

Початок доби бронзи – хронологічна та сутнісна варіативність в Європі. Проблема народження курганного обряду поховання. Хронологія та

періодизація доби. Культурно-історичне розмаїття. Ойкумена доби середньої бронзи.

Тема 9. Пізній період доби бронзи в Європі

Періодизація пізнього періоду добу бронзи за Райнеке у сучасному тлумаченні. Хронологія та періодизація. Поселенська структура та соціальні практики доби пізньої бронзи. Регіоналізм та універсалізм доби. Засади матеріального добробуту часів пізньої бронзи. Криза фінальної бронзи.

Тема 10. Ранній залізний вік – нова доба в історії людства

Доба заліза як цілісність та її соціальна інтерпретація. Початки металургії заліза. Номадизм та ранні кочівники. Регіональна варіативність матеріальної культури доби заліза. Варвари та цивілізації. Проблема взаємовпливів синполітейних суспільств. Гальштат. Кельтський світ. Латен. Германський світ.

Змістовий модуль 4. Археологія античності та Середньовіччя

Тема 11. Археологія перших цивілізацій північного Середземномор'я

Поняття цивілізації. Кікладська культура та соціальна комплексність населення. Мінойська культура як цивілізація. Письмові джерела з її історії. Вибух на Санторіні та кінець Кноссу. Мікенська цивілізація, її просторове поширення та вплив на Північне Причорномор'я. «Народи моря», Троянська війна та кінець доби бронзи

Тема 12. Археологія стародавньої давньої Греції

Методична окремішність класичної археології – поняття, методи, дослідницькі практики. Періодизація розвитку матеріальної культури давньої Греції. Розмаїття матеріальної культури. Мистецька цінність об'єктів матеріальної культури давніх греків. Археологія давньогрецького міста. Хора. Сільське поселення у давній Греції. Храм, теменос, святилище. Давньогрецький некрополь. Територіальна експансія давніх греків. Греція та Північне Причорномор'я в античну добу.

Тема 13. Археологія Римської імперії

Археологічні відомості про ранні цивілізації Італійського півострову. Особливості матеріальної культури. Археологія республіканського Риму. Просторова експансія Риму. Археологія Імперії. Провінційноримська матеріальна культура. Римський лімес. Провінція Нижня Мезія та Північне Причорномор'я. Занепад Римської імперії та його археологічне відображення.

Тема 14. Археологія європейського середньовіччя

Методичні особливості археології середньовіччя. Регіони середньовічної Європи. Синтез римського та варварського та народження Середніх Віків. Розмаїття матеріальної культури Середніх Віків. Середньовічне місто. Велика Моравія. Середньовічне місто. Середньовічна Прага та Празький Град. Регіональна диверсифікація Європи в Середні Віки. Хронологічні індикатори матеріальної культури. Археологія та письмові джерела – синтез чи антитеза?

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	ср		л	п/с	лаб	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Вступ до курсу										
Тема 1. Вступ до археології Європи	8	2			6	24	2	1		8
Тема 2. Історія археології Європи	9	2	2		5					8
Тема 3. Методичний репертуар археології Європи	8	2			6					8
Разом за змістовим модулем 1	25	6	2		17	27	2	1		24
Змістовий модуль 2. Передісторія (кам'яний вік)										
Тема 4. Поява перших людей в Європі. Ранній та середній палеоліт	9	2	2		5	27	2	1		8
Тема 5. Пізній палеоліт та мезоліт	9	2	2		5					8
Тема 6. Неолітизація та перші землероби-скотарі Європи	9	2	2		5					8
Разом за змістовим модулем 2	27	6	6		15	27	2	1		24
Змістовий модуль 3. Протоісторія (пізній енеоліт, доба бронза, початки ранньозалізного віку)										
Тема 7. Енеолітична доба у Європі	9	2	2		5	35	2	1		8
Тема 8. Рання та середня бронза Європи	8	2	1		5					8
Тема 9. Пізній період доби бронзи в Європі	8	2	1		5					8
Тема 10. Ранній залізний вік – нова доба в історії людства	9	2	2		5					8

Разом за змістовим модулем 3	34	8	6		20	35	2	1		32
Змістовий модуль 4. Археологія античності та середньовіччя										
Тема 11. Археологія перших цивілізацій північного Середземномор'я	9	2	2		5	31	2	1		7
Тема 12. Археологія стародавньої Греції	8	2	1		5					7
Тема 13. Археологія Римської імперії	8	2	1		5					7
Тема 14. Археологія європейського середньовіччя	9	2	2		5					7
Разом за змістовим модулем 4	34	8	6		20	31	2	1		28
ІНДЗ*	40					40				
Усього годин	120	28	20		72	120	8	4		108

5. Семінарські заняття не передбачені

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин д/в	Кількість годин з/в
1	Географія Європи. Регіональні особливості Європи.	2	
2	Історія археологічної думки у Європі	2	2
3	Палеоліт і мезоліт у Європі	2	
4	Неолітизація та перші землероби-скотарі Європи	2	
5	Енеолітичний період у Європі	2	2
6	Доба бронзи у Європі	2	
7	Ранній залізний вік – нова доба в історії людства	2	
8	Археологія перших цивілізацій Північного Середземномор'я	2	
9	Археологія давньої Греції / Археологія Римської імперії	2	
10	Археологія європейського середньовіччя	2	
	Разом	20	4

7. Лабораторні заняття не передбачені

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми / види завдань	Кількість годин на денному відділенні	Кількість годин на заочному відділенні
1	Вступ до археології Європи / [1] [3]	6	8
2	Історія археології Європи / [1], [2]	5	8
3	Методичний репертуар археологіїї Європи / [1], [2]	6	8
4	Поява перших людей в Європі. Ранній та середній палеоліт / [1], [2]	5	8
5	Пізній палеоліт та мезоліт / [1], [2]	5	8
6	Неолітизація та перші землероби-скотарі Європи / [1], [2]	5	8
7	Близький Схід та Європа в кінці енеоліту на початку доби бронзи / [1], [2]	5	8
8	Рання та середня бронза Європи / [1], [2]	5	8
9	Пізній період доби бронзи в Європі / [1], [2]	5	8
10	Ранній залізний вік – нова доба в історії людства / [1], [2]	5	8
11	Археологія перших цивілізацій північного Середземномор'я / [1], [2]	5	7
12	Археологія давньої Греції / [1], [2]	5	7
13	Археологія Римської імперії / [1], [2]	5	7
14	Археологія європейського середньовіччя / [1], [2]	5	7
	Разом	72	108

До самостійної роботи належить:

[1] – підготовка до лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять.

[2] – написання рефератів, есе;

[3] – індивідуально-навчально-дослідницьке завдання.

Написання рефератів, есе здійснюється *в разі потреби* – за відсутності іншого шляху перевірити поточні знання студента за однієї з тем 2-14.

Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) виконується студентом у формі короткого дослідження за окремою обраною студентом темою (у межах загальних тем 2-14) і захищається студентом у формі презентації (орієнтовний перелік – див. нижче).

Вимоги до захисту ІНДЗ:

- Захист презентації має тривати не більше 10 хвилин;

- Презентація має містити ілюстративний матеріал із підписами та, за необхідності, ключові думки або необхідні цитати. Презентації лише з текстовою частиною будуть оцінюватися нижче;
- Наприкінці презентації має бути зазначений список використаних джерел та літератури.

Захист ІНДЗ відбувається за графіком практичних занять, індивідуально-консультативної роботи у формі індивідуальних занять, консультацій, перевірки виконання індивідуальних завдань, а також у формі участі в науковій конференції.

Варіанти тем ***індивідуально навчально-дослідного завдання (ІНДЗ)****:*

1. Передумови утворення давньогрецького міста.
2. Топографія стародавнього Риму.
3. Топографія стародавніх Афін.
4. Торгові шляхи і транспорт в Візантії.
5. Розвиток землеробства і землеробські знаряддя праці середньовіччя
6. Скло як категорія археологічних джерел
7. Середньовічне гончарне виробництво.
8. Чорна металургія і металообробка в Середні віки.
9. Пізній палеоліт Південної Франції: еталонні стратиграфічні послідовності.
10. Язичницькі святилища германців.
11. Похоронний обряд ранніх кочівників.
12. Кіммерійці і скіфи. Релігійні уявлення скіфів. Мистецтво скіфів.
13. Мистецтво культурного комплексу Прекукутень-Трипілля-Кукутень
14. Мезоліт зандрових низовин Європи
15. Бронзовий вік як доба археологічної періодизації
16. Сармати і готи
17. Топографія грецьких міст Причорномор’я
18. Фортифікаційні споруди римського лімесу
19. Обробка каменю і знаряддя праці мезоліту
20. Кам'яний інвентар раннього палеоліту Європи
21. Палеоліт Європи. Хронологічні рамки першого заселення Європи людьми
22. Напрями та моделі неолітизації Європи
23. Неандертальська людина і її поховання.
24. Заселення людиною Фенноскандії. Приполярні стоянки
25. Мезоліт. Клімат і ландшафт післяльодовикового часу
26. Поява неолітичного способу життя
27. Культурний комплекс Гумельниця
28. Лендельська Культура. Моравська мальована кераміка.
29. Неоліт Балкан та Центральної Європи.
30. Загальна характеристика культури лінійно-стрічкової кераміки.
31. Пластика культури лінійно-стрічкової кераміки.
32. Енеоліт Балкан. Пізній неоліт чи енеоліт у Центральній Європі?

33.Мисливці-збирачі у фазі доступності
34.Освоєння перших металів. Мідисті руди Вінчанської культури
35.Поява кургану
36.Ямна культура – перша світова релігія?
37.Бронзовий вік. Подальший розвиток металургії кольорових металів
38.Археологічна культура гунів.
39.Егейська культура: історія відкриття, хронологічні етапи і їх особливості.
40.Археологічне вивчення Трої.
41.Бронзовий вік Кіпру.
42.Унетіцька культура бронзового віку Центральної, Европи.
43.Культура курганних поховань.
44.Культура етрусків.
45.Особливості культур бронзового віку Північної Европи.
46.Початок металургії заліза в Європі.
47.Загальна характеристика гальштатської культури
48.Латен та кельтський світ
49.Культура іберів.
50.Фракійська культура.
51.Культура стародавніх германців.
52.Культура слов'ян.
53.Культура балтських племен

Науково-творчий проект виконується за довільною темою або обирається з тем запропонованих викладачкою (нижче). Науково-творчий проект – коротка доповідь із короткою презентацією (не більше 5 хвилин), яку можна захистити на практичному занятті.

Теми *Науково-творчого проекту* /Індивідуальне завдання «Топ 10 археологічних знахідок у світі»:

1. Топ 10 найдавніших знахідок мавпоподібних предків людини у світі за останні 20 років.0
2. Топ 10 найдавніших знахідок перших гомінід у Європі за останні 20 років. (homo antecessor або homo heidelbergensis)
3. Топ 10 знахідок неандертальців за останні 20 років
4. Топ 10 знахідок періоду неоліту у світі за останні 20 років
5. Топ 10 знахідок енеолітичної доби в Європі
6. Топ 10 знахідок періоду епохи бронзи у Європі
7. Топ 10 знахідок періоду античності у Європі
8. Топ 10 знахідок періоду середньовіччя з археологічних контекстів у Європі
9. Топ 10 археологічних знахідок в болотах
10. Топ 10 поховань з ознаками збройних сутичок в кам’яному віці

11. Топ 10 археологічних знахідок вічної мерзлоти
12. Топ 10 відкриттів підводної археології
13. Топ 10 дитячих поховань з археологічних контекстів за останні 20 років
14. Топ 10 поховань тварин за останні 20 років
15. Топ 10 знахідок наскельного живопису за останні 20 років
16. Топ 10 давніх захворювань по археологічним даним
17. Топ 10 знахідок із золота за останні 20 років
18. Топ 10 знахідок предметів незрозумілого призначення в археологічних контекстах за останні 20 років
19. Топ 10 знахідок ігор та іграшок в археології
20. **Довільний варіант**

9. Методи навчання

Під час вивчення курсу наступні методи навчання:

Словесні: лекції (проблемні, лекції-візуалізації), мозкові атаки, кейс-метод (метод аналізу конкретних ситуацій), розповіді, пояснення, бесіди, дискусії, диспути, обговорення проблемних ситуацій, ситуаційне навчання.

Наочні: ілюстрація (у тому числі мультимедійні презентації), демонстрації, метод безпосереднього спостереження (робота з археологічним матеріалом), презентація результатів власних досліджень тощо.

Практичні: виконання міні-дослідження, виконання індивідуальних завдань, створення лепбуків, скрайбінгів, віртуальних археологічних довідкових кабінетів, де розміщуються різноманітні історичні джерела, книги.

10. Форми контролю і методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Методи поточного/періодичного контролю:

1. Опитування студентів на практичних заняттях.
2. Виконання індивідуального завдання.
3. Відповіді на контрольні запитання.
4. Участь в колективних дискусіях, навчально-ділових іграх та інших формах активності під час лекцій.
5. Тест-контроль знань з кожного змістового модуля.

Підсумковий контроль: форма підсумкового контролю – залік, бали для заліку накопичуються впродовж опанування навчальної дисципліни. Також передбачено відповіді на питання для підсумкового контролю для отримання балів.

Критерії оцінювання результатів навчання:

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
	Здобувач освіти	
Зараховано/ Відмінно	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки. Здобувач здатен виділяти виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями	глибоко та всебічно розкриває сутність практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; виконує творчі завдання та ініціює нові шляхи їх виконання; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.
Зараховано/ Добре	достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; при представленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.	правильно виконав завдань; має стійкі навички виконання завдання
Зараховано/ Задовільно	володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причиннонаслідкових зв'язків і формулювання висновків.	може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання. Правильно виконав половину завдань. Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків
Не зараховано/ Незадовільно з можливістю повторного складання	володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки	недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно виконав окремі завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички.

Не зараховано/ Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний та періодичний контроль											Сума балів
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3			Змістовий модуль 4			ІНДЗ	
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	Т10	20	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		
Контроль знань - 7		Контроль знань - 7		Контроль знань - 8			Контроль знань - 8				
17		17		23			23				

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	**A**	відмінно	зараховано
85-89	**B**	добре	
75-84	**C**		
70-74	**D**	задовільно	
60-69	**E**		
35-59	**FX**	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	**F**	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни «Археологія України».
2. Силабус навчальної дисципліни «Археологія України».
3. Консультації викладача
4. Навчально-методичні матеріали для лекцій та практичних занять.
5. Мультимедійні презентації.

13. Питання для підсумкового контролю

1. Передумови утворення давньогрецького міста.
2. Письменність бронзового віку Егеїди за археологічними даними.

3. Топографія стародавнього Риму.
4. Топографія стародавнього Києва.
5. Топографія стародавніх Афін.
6. Торгові шляхи і транспорт в Візантії.
7. Розвиток землеробства і землеробські знаряддя праці середньовіччя.
8. Скло як категорія археологічних джерел.
9. Середньовічне гончарне виробництво.
10. Пізній палеоліт Південної Франції: еталонні стратиграфічні послідовності.
11. Язичницькі святилища германців.
12. Похоронний обряд ранніх кочівників.
13. Ранній залізний вік східноєвропейського степу.
14. Кіммерійці і скіфи Релігійні представлення скіфів. Мистецтво скіфів.
15. Культура Кукутень.
16. Культурний комплекс Гумельниця.
17. Лендельська культура. Культура моравської мальованої кераміки.
18. Мезоліт зандрових низовин Європи.
19. Бронзовий вік як доба археологічної періодизації.
20. Сармати і готи.
21. Топографія грецьких міст Причорномор’я.
22. Фортифікаційні споруди римського лімесу.
23. Обробка каменя і знаряддя праці мезоліту.
24. Кам'яний інвентар раннього палеоліту Європи.
25. Палеоліт Європи. Хронологічні рамки першого заселення Європи людьми.
26. Напрями та моделі неолітизації Європи.
27. Неандерталська людина і її поховання.
28. Заселення людиною Феноскандії. Приполярні стоянки.
29. Мезоліт. Клімат і ландшафт післяльодовикового часу.
30. Поява неолітичного способу життя.
31. Особливості кримського мезоліту.
32. «Старий світ» неоліту-енеоліту Європи: структурні характеристики.
33. Неоліт Балкан та Центральної Європи.
34. Енеоліт Балкан. Пізній неоліт чи енеоліт у Центральній Європі?
35. Мисливці-збирачі у фазі доступності
36. Освоєння перших металів. Мідисті руди Вінчанської культури.
37. Поява кургану.
38. Ямна культура – перша світова релігія.
39. Бронзовий вік. Подальший розвиток металургії кольорових металів.
40. Археологічна культура гунів.
41. Егейська культура: історія відкриття, хронологічні етапи і їх особливості.
42. Археологічне вивчення Трої.
43. Бронзовий вік Кіпру.
44. Унетіцька культура бронзового віку Середньої Європи.

45.Культура курганних поховань.
46.Культура етрусків.
47.Особливості культур бронзового віку Північної Європи.
48.Початок металургії заліза в Європі.
49.Загальна характеристика гальштатської культури.
50.Латен та кельтський світ.
51.Культура іберів.
52.Фракійська культура.
53.Культура стародавніх германців.
54.Культура слов'ян.
55. Культура балтських племен.

14. Рекомендована література

Основна

1. Chapman John. Forging Identities in the prehistory of Old Europe: Dividuals, individuals and communities, 7000-3000 BC. Sidestone Press, 2020. 452 p.
2. Cowley Dave C., Fernández-Götz Manuel, Romankiewicz Tanja, Wendling Holger (eds.) Rural Settlement: Relating Buildings, Landscape, and People in the European Iron Age. Sidestone Press, 2019. 240 p.
3. Gaydarska B. Fragmenting Trypillian Megasites. *Power from Below in Premodern Societies*. 2021. P. 40–60. URL: https://doi.org/10.1017/9781009042826.003 (date of access: 30.08.2023).
4. Fokkens Harry, Harding Anthony (eds.) The Oxford Handbook of the European Bronze Age. Oxford University Press, 2013. 1012 p.
5. Kotova N., Demchenko O., Kiosak D. 2021. Innovations of Beginning of VI Millennium BC in the Northern Pontic Steppe. *Open Archaeology*. 7(1):1529-1549.
6. Milisauskas Sarunas (Ed.). European Prehistory: A Survey. 2nd Edition. Springer, 2011. 510 p.
7. Price T.D. Europe before Rome: A Site-by-Site Tour of the Stone, Bronze, and Iron Ages. Oxford University Press, 2013. 432 p.
8. Radivojević Miljana et al. (eds.) The Rise of Metallurgy in Eurasia. Evolution, Organisation and Consumption of Early Metal in the Balkans. Edited by Miljana Radivojević, Benjamin Roberts, Miroslav Marić, Julka Kuzmanović-Cvetković, Thilo Rehren. Oxford: Archaeopress, 2021. 698 p.
9. Scarre Christopher, Fagan Brian M. Ancient Civilizations. 4th Edition. Routledge, 2016. 560 p.

Додаткова

1. Amkreutz Luc W.S.W. (ed.) Collecting Ancient Europe: National Museums and the search for European Antiquities in the 19th-early 20th century. Sidestone Press, 2020. 150 p.

2. Ball Warwick. Rome in the East: The Transformation of an Empire. 2nd Edition. Routledge, 2016. 594 p.
3. Cannon Aubrey (ed.). Structured Worlds: The Archaeology of Hunter-Gatherer Thought and Action. London: Routledge, 2014. 220 p.
4. Cochrane Andrew, Jones Andrew M. The Archaeology of Art: Materials, Practices, Affects. Routledge, 2018. 226 p.
5. **Demchenko** O., Kotova N., Kiosak D. 2019. Models of evolution and cultural changes in the Early Neolithic of the Northern Pontic Region. *Programme and Abstract Book of 25th Neolithic Seminar «Evolution and Cultural Changes in Prehistory»*, 8-9 November 2019, Ljubljana, Slovenia. P. 13-14.
6. Dzięgielewski Karol, Przybyła Marcin S., Gawlik Anna (eds). Migration in Bronze and Early Iron Age Europe. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2010. 218 p.
7. Earle T., Kristiansen K. Organizing Bronze Age Societies. The Mediterranean, Central Europe, and Scandinavia Compared. Cambridge University Press, 2010. 303 p. ISBN: 978-0-521-76466-7.
8. Fernández Fernández Jesús, Fernández Mier Margarita (eds.) The Archaeology of Medieval Villages Currently Inhabited in Europe. Archaeopress Archaeology, 2019. 132 p.
9. Fontana Laure. Reindeer Hunters of the Ice Age in Europe: Economy, Ecology, and the Annual Nomadic Cycle. Springer, 2022. 266 p.
10. Frederiksen Rune, Schnelle Mike, Muth Silke, Schneider Peter (eds.) Focus on Fortifications: New Research on Fortifications in the Ancient Mediterranean and the Near East. Oxbow Books, 2016. 734 p.
11. Heath Julian Maxwell. Warfare in Neolithic Europe: An Archaeological and Anthropological Analysis. Pen and Sword, 2017. 168 p.
12. Kienlin T.L. Traditions and Transformations: Approaches to Eneolithic (Copper Age) and Bronze Age Metalworking and Society in Eastern Central Europe and the Carpathian Basin. Oxford: Archaeopress, 2011. iv+406 pp. (British Archaeological Reports International Series 2184). ISBN: 978-1-4073-0740-4.
13. Koch John T., Cunliffe Barry (eds.). Celtic from the West 2: Rethinking the Bronze Age and the Arrival of Indo-European in Atlantic Europe. Oxbow Books, 2013. 236 p.
14. Krauss R., Pernicka E. et al. (eds.) Prehistoric Mining and Metallurgy at the Southeast Bulgarian Black Sea Coast. Tubingen University Press, 2020. 425 p.
15. **Lobanova** M., Kiosak D. Balkanic influences in the Ukrainian Forest-Steppe: the case-study of the Later Stone Age in the Middle Southern Buh valley. *Recent research in the Prehistory of the Balkans: Environments, Chronologies and Cultural Dynamics from the Late Glacial Maximum to the beginning of the Neolithic (ca. 23,000 to 6000 cal BC)* : Séance spécialisée de la Société préhistorique française, Nanterre, 4 October 2021. Nanterre, 2021. P. 17–18.
16. **Lobanova** M. The Lower Danube elements in the early farming societies of Southern Buh catchment. *From the Black Sea to the Black Forest. On the Neolithisation Process in the Danube River Basin: international colloquium: programme and abstracts* : International colloquium, Piatra-Neamț, 7 November 2022. Piatra-Neamț, 2022. P. 57–58.

17. **Lobanova** M. The settlement pattern of the Sabatynivka group of the Cucuteni A-Trypillia B1 stage. *ABSTRACT BOOK KIEL CONFERENCE: Scales of Social, Environmental & Cultural Change in Past Societies* : KIEL CONFERENCE: Scales of Social, Environmental & Cultural Change in Past Societies, Kiel, 13 March 2023. Kiel University, 2023. P. 156–157.
18. Charles Brian Rose. The Archaeology of Greek and Roman Troy. Cambridge University Press, 2014. 442 p.
19. Pearce John, Weekes Jake (eds.) Death as a Process: The Archaeology of the Roman Funeral. Oxbow Books, 2017. 300 p.
20. Place and Time at Trypillia Mega-Sites: Towards a New Synthesis of Analyses and Social Theory / B. Gaydarska et al. *Journal of Urban Archaeology*. 2023. Vol. 7. P. 115–145. URL: https://doi.org/10.1484/j.jua.5.133453 (date of access: 30.08.2023).
21. Preoteasa C. International Colloquium. Beyond Excavation. Geophysics, Aerial Photography and the Use of Drones in Eastern and South-East European Archaeology, 5–8 December 2016, Piatra-Neamț, Romania. *Analecta Archaeologica Ressoviensia*. 2017. Vol. 12. P. 421–427. URL: https://doi.org/10.15584/anarres.2017.12.24 (date of access: 30.08.2023).
22. Saile, T., Posselt, M., Dębiec, M., **Lobanova**, M. та Peresunchak, A., (2021). Kozachyi Yar 1: An enclosed Trypillian settlement on the Southern Bug River in Kozavchyn (Ukraine). *Praehistorische Zeitschrift* [онлайн]. **96**(2), 401–412. [Дата звернення 30 серпня 2023]. Режим доступу: doi: 10.1515/pz-2021-2007
23. Svoboda Jirí A. Dolní Vestonice-Pavlov: Explaining Paleolithic Settlements in Central Europe. Texas A&M University Press, 2020. 376 p.
24. Whittle Alasdair. The Times of Their Lives: Hunting History in the Archaeology of Neolithic Europe. Oxbow Books, 2017. 320 p.
25. **Демченко** О.В. Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів. Стародавнє Причорномор'я. 2018. 178-185. Режим доступу: http://surl.li/fozlg
26. **Демченко** О.В. Про можливу роль міграційних процесів у формуванні азово-дніпровської культури. Записки історичного факультету. 2020. № 31. Режим доступу: http://surl.li/fozku
27. **Демченко** О.В. Релігійні уявлення неолітичного населення з домінантною роллю річкового промислу (в світлі наукового доробку В.М. Даниленка). *Північне Приазов'я в епоху кам'яного віку – енеоліту: збірник наукових праць Міжнародної наукової конференції «Північне Приазов'я в епоху кам'яного віку»*. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні», 2013. С. 40-46

15. Електронні інформаційні ресурси

1. Наукова бібліотека ОНУ імені І.І. Мечникова. Режим доступу: http://lib.onu.edu.ua/
2. Одеська національна наукова бібліотека. Режим доступу: http://odnb.odessa.ua/

3. Одеський археологічний музей НАН України. Режим доступу: http://archaeology.odessa.ua/
4. Одеський історико-краєзнавчий музей. Режим доступу: http://www.history.odessa.ua/
5. Інститут Археології НАН України. Режим доступу: https://iananu.org.ua/
6. Науково-дослідний центр «Рятівна археологічна служба» Інституту археології Національної академії наук України. Режим доступу: http://ras.gov.ua/
7. ДП Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології Національної академії наук України. Режим доступу: oasu.com.ua
8. Всеукраїнська громадська організація "Спілка археологів України". Режим доступу: http://www.vgosau.kiev.ua/
9. Revista Arheologică / Archaeological Magazine (Археологічний журнал, Молдова). Режим доступу: http://archaeology.asm.md/
10. Sprawozdania Archeologiczne (Рецензований польський археологічний журнал, Scopus). Режим доступу: https://journals.iaepan.pl/sa/about
11. Журнал “Archaeological and Anthropological Science”. Режим доступу: https://www.springer.com/journal/12520
12. Журнал «Archeologické rozhledy» (рецензований чеський журнал). Режим доступу: https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar
13. Журнал «Památky archeologické» (рецензований чеський журнал). Режим доступу: https://www.arup.cas.cz/publikace/pamatky-archeologicke/
14. Німецький рецензований археологічний журнал «Praehistorische Zeitschrift». Режим доступу: https://www.degruyter.com/journal/key/prhz/html
15. Український рецензований науковий журнал «Археологія та давня історія України». Режим доступу: https://adiu.com.ua/index.php/journal
16. Український рецензований науковий журнал «Археологія». Режим доступу: https://arheologia.com.ua/index.php/arheologia?fbclid=IwAR1wG0ipEn8yiaLatt_WfrhNLUYbb3XB0Nh-RyITEbkTkDazkSL1LxPhqyc